

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 6-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

SIDNI SHELDONNING “TAQDIR TEGIRMONI” ASARIDA QO‘LLANGAN KOLLOKASIYA VA IDIOMALARNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMASI TAHLILI

Bekzod Xamrayev

Magistr: Qarshi Xalqaro Universiteti,

E-mail: uzbekzod1985@gmail.com

Abdixamidullo Kholmonovich Azimov

Ilmiy rahbar: dotsent Qarshi davlat universiteti

Annotatsiya: Bu maqolada amerikalik taniqli yozuvchi Sidni Sheldon qalamiga mansub “Taqlir tegirmoni” asarining o‘zbek tiliga qilingan tarjimalari qiyosiy o‘rganilgan. Xususan, aslyatdagi kollokatsiya va idiomalarning tarjimalardagi muqobillari bir qator misollar asosida atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mazmun, muqobil variant, o‘xshashlik, tafovut, aslyat, tarjima, ibora, lug‘at.

Key words: original, translation, phrase, vocabulary, content, equivalent, similarity, difference.

Tildagi muayyan tushunchani anglatuvchi obrazli iboralar, naqlar, yaxlit holda to‘gal mazmun bildiruvchi birikmalar badiiy asar poetik mukammalligini ta‘minlaydigan vositalar sanaladi. Bu birliklar ilmiy adabiyotlarda umumiy ma‘noda frazeologizmlar deb yuritiladi. Ingliz tilining izohli lug‘atida frazeologizmlarga shunday ta‘rif beriladi “Tilshunoslikda frazeologiya obrazli iboralar (idioms), iborali fe‘llar (phrasal verbs) va boshqa turdagi ko‘p so‘zli erkin birikmalar (collocations), (ko‘pincha birgalikda frazemalar deb yuritiladi) kabi turg‘un birikmalarni o‘rganadi, qaysiki bu turg‘un birikmalardagi so‘zlar yakka holatda qo‘llanganda ularning aniq ma‘nosini keltirib bo‘lmasligi yoki asl ma‘noni bashorat qilib bo‘lmasligi mumkin. Masalan, “Dutch auction” iborasidagi so‘zlar yakka holda kelsa, Dutch “Gollandiyalik yoki Gollandlarga xos” degan ma‘noni auction esa “kimoshdi savdosi” degan ma‘noni anglatadi, lekin “Gollandiyadagi auksion” degan ma‘noni anglatmaydi, aksincha umuman xayolga kelmagan “teskari auksion, ya‘ni kim tushdi savdosi” degan ma‘noni anglatadi. (Michael McCarthy, Felicity O‘Dell. English idioms in use. London, Cambridge University Press, 2013.)

Umuman olganda, kollokatsiya va idiomalar badiiy nutqning jozibadorligini, har qanday asarning o‘qishlilikini ta‘minlovchi leksik vositalar hisoblanadi. Quyida tadqiqotimiz obyekti bo‘lgan asar – amerikalik mashhur yozuvchi, ko‘plab bozori chaqqon (bestseller) romanlar muallifi Sidney Sheldonning “Windmills of the gods” asarida frazeologizmlarning istifoda

etilishi xususida to‘xtalamiz. Ma’lumot o‘rnida qayd etish kerakki, Sidni Sheldonning “Windmills of the gods” asari 1987-yilda nashr etilgan bo‘lib, shu yilning o‘zidayoq Tatyana Perseva tarjimasida “Мельницы богов” nomi bilan rus tilida bosilib chiqdi[2]. Bu asarning o‘zbekcha tarjimasi o‘zbek kitobxoniga birmuncha kech, ya’ni 2009-yilda Bahodir Zokir tarjimasida “Jahon adabiyoti” jurnalining 1–4 sonlarida “Taqdir tegirmoni” nomi bilan nashr etildi. Ayni tadqiqotimiz Sidney Sheldonning “Windmills of the gods” asarida qo‘llangan ba’zi bir obrazli iboralar (idioms), ko‘p so‘zli erkin birikmalar (collocations) va iborali fe‘llar (phrasal verbs) ning qo‘llanishi va ularning rus va o‘zbek tillaridagi tarjimasi tahliliga bag‘ishlanadi.

Birinchi bo‘lib asarda qo‘llangan obrazli iboralar (idioms)ning asliyatdagi hamda rus va o‘zbek tillardagi tarjimalarini tahlil qilamiz. Bir tildagi obrazli iboraning aynan o‘zi boshqa tilda bo‘lmaydi. Ammo har bir tilda ma’nodosh muqobil idiomalar borki, ular tarjimada bir birining o‘rnini bosa oladilar. Ko‘pincha tarjimon tarjima jarayonida u yoki bu tildan bunday birikmalarning kutilmaganda juda ajoyib ekvivalentlari va muqobil variantlarini topadi[5].

Misollarga murojaat qilamiz:

“The meeting took place in a comfortable, weather – proofed cabin in a remote, wooded area some 200 miles from Helsinki” [1:9].

“Учрашув Хельсинкидан бир юзолтмиш бир километр узоқликда, рус чегараси яқинидаги қалин ўрмонда, иссиққина ва шиnam овчилар уйчасида бўлиб ўтди” [2:143].

Tarjima: Uchrashuv Helsinki shahridan qariyb 200 mil uzoqlikdagi, olis va o‘rmonli hududda joylashgan, qulay va ob-havoga chidamli bir uychada sodir bo‘ldi.

Yuqoridagi misollarga e’tibor bersak, asarning asl inglizcha talqinida “took place” so‘zi, o‘zbekcha tarjimasida esa “бўлиб ўтди” so‘zi berilgan.

Yuqoridagi misollarga e’tibor bersak, asarning asl inglizcha talqinida “took place” so‘zi, o‘zbekcha tarjimasida esa “бўлиб ўтди” so‘zi berilgan. Ma’lumki, ingliz tilidagi “took place” so‘zi o‘zbek tiliga “sodir bo‘lmoq” deb tarjima qilinadi. Lekin, kontekstdan kelib chiqadigan bo‘lsak, bu so‘zni “took place” tarzida tarjima qilish juda noo‘rin. Bu yerdagi kontektda asarni o‘zbek tiliga tarjima qilgan tarjimon bu so‘zni idiomatik (ko‘chma) ma’nosi bilan tarjima qilgan. **“Took place”** iborasi bu yerda **aniq bir voqeaning ya’ni uchrashuvning ma’lum joyda va sharoitda amalga oshganligini bildiradi**. Bu ibora ingliz tilida rasmiy matnlar, hujjatlar, ilmiy maqolalar va tarixiy tavsiflarda keng qo‘llaniladi. U voqeaning tabiiy tarzda yoki rejalashtirilgan holda sodir bo‘lganligini neytral tilda bayon qiladi. **“Took place”** iborasini quyidagi uch jihatdan tahlil qilsak maqsadga muvofiq bo‘ladi bo‘ladi.

“Took place” - bu past simple tense (o‘tgan zamon) dagi phrasal verb bo‘lib, “to take place” fe‘l birikmasining o‘tmishdagi shaklidir. Bu ibora orqali biror tadbir, hodisa yoki jarayonning bo‘lib o‘tganligi aniq ko‘rsatiladi. Ma’noviy jihatdan: Bu ibora voqea sodir bo‘lgan vaqti yoki joyiga urg‘u beradi.

Jumlada bu ibora yordamida uchrashuvning faqat bo‘lganligi emas, balki uning joylashuvi, sharoiti va geografik masofasi haqida ham ma’lumot beriladi.

Ilmiy yoki rasmiy yozuvdagi ekvivalentlari:

“Took place” o‘rniga ko‘pincha “was held”, “occurred”, yoki “was conducted” kabi rasmiy fe’llar ham ishlatiladi.

“Учрашув Хельсинкидан бир юзолтмиш бир километр узоқликда, рус чегараси яқинидаги қалин ўрмонда, иссиққина ва шинам овчилар уйчасида бўлиб ўтди”[2:143].

Uchrashuv aniq rejalashtirilgan bo‘lib, xavfsizlik va maxfiylik nuqtai nazaridan izolyatsiya qilingan joyda amalga oshirilgan."

Ingliz tilining Cambridge Advanced Learner’s Dictionary lug‘atida “took place” so‘zining idiomatik (ko‘chma) ma’nosiga quyidagicha ta’rif berilgan:

take place - to happen:

The concert takes place next Thursday.

Bu ibora "sodir bo‘lmoq" yoki "bo‘lib o‘tmoq" ma'nolarini anglatadi. Masalan, yuqoridagi misolda konsertning qachon bo‘lib o‘tishi haqida ma'lumot berilgan.

“Took place” — bu oddiy fe’l emas, balki voqealarning joy va vaqtga bog‘liq bo‘lganligini ifodalovchi muhim ibora. Ilmiy ishlarda ushbu ibora voqea yoki tadbir tafsilotlarini **aniq, neytral va rasmiy** tarzda ifodalashda qo‘l keladi.

Yana bitta obrazli ibora (idiom)ni tahliliga e’tibor qaratmiz.

“For added security, each had been assigned a code name”[1:9].

“Бироқ, ҳар ҳолда бу учрашувларнинг махфийлигини таъминлаш учун ҳар бири ўзининг исми билан эмас, муайян код билан айтиларди”[2:143].

Tarjima: "Qo‘shimcha xavfsizlik uchun har biriga kod nomi tayinlangan edi"

"Assigned a code name" - bu ibora kollokatsiya sifatida ko‘riladi, chunki ingliz tilida bu ifoda doimiy ravishda ishlatiladi va ma'lum bir kontekstda hamisha birga ishlatiladi.

O‘zbek tiliga "Qo‘shimcha xavfsizlik uchun har biriga kod nomi tayinlangan edi" tarzida tarjima qilish mumkin.

For added security, each had been assigned a code name” iborasini kollokatsiya yoki idioma sifatida tahlil qilaylik.

A code name: grammatik tahlilida **"code"** so‘zi sifat bo‘lib, **"name"** so‘zi esa ot, bu erda maxfiy ism yoki identifikatsiya raqami haqida gap bormoqda. "Code name" ingliz tilida har doim birgalikda ishlatiladigan kollokatsiya bo‘lib, turli kontekstlarda maxfiy yoki himoyalangan ma’lumotlarni anglatadi.

Ingliz tilidagi iborani o‘zbek tiliga tarjima qilishda, tarjimonlarning maqsadi bu iborani nafaqat to‘g‘ri, balki tabiiy va aniq tarzda etkazishdir.

O‘zbek tilida "kod nomi" atamasi: Ingliz tilidagi "code name" o‘zbek tilida qanday tarjima qilinganini o‘rganish tilshunoslikni ko‘p jihatlarini ochib beradi. Ushbu ibora ko‘plab tilshunoslar va tarjimonlar tomonidan ham aniq va to‘g‘ri tarzda o‘rganilgan. Bu atama o‘zbek tilida "maxfiy nom" yoki "kod nomi" tarzida ishlatilishi mumkin. Lekin "kod nomi" aniq va ravon tarjima sifatida afzalroq hisoblanadi.

"Assigned a code name" - bu ingliz tilida keng qo‘llaniladigan kollokatsiyadir. Tarjimada bu iboraning o‘zbek tilida qanchalik tabiiy ifodalanganini ko‘rish mumkin. Kollokatsiyalarning

tarjimasi har doim bir xil shaklda emas, ba’zida ular turli so‘zlar bilan ham o‘zgarishi mumkin. Shu bois, bu iborani o‘zbek tiliga tarjima qilishda to‘g‘ri va tabiiy formulalarga e’tibor qaratish muhimligini takidlash lozim.

Tarjimadagi "qo‘shimcha xavfsizlik" iborasi o‘zbek tilida oddiy va tushunarli bo‘lib, noaniq va maxfiy ma’lumotlarni ifodalashda tez-tez ishlatiladi. Xavfsizlik va maxfiylik atamaları o‘zbek tilida keng qo‘llaniladi, ayniqsa huquqiy yoki rasmiy matnlarda.

Bahodir Zokir tarjimasi muvaffaqiyatli, chunki ingliz tilidagi ibora o‘zbek tilida to‘g‘ri va aniq tarzda aks etgan. Asosiy ma’no va kontekst saqlangan. Tarjimon o‘zbek tiliga o‘zgarishlar kiritgan bo‘lsa-da, bu o‘zgarishlar iboraning ma’nosini yo‘qotmagan.

To‘g‘ri va tushunarli tarjima - bu faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri tarjima qilish emas, balki iboraning ma’no va uslubini saqlab qolish hamdir. Tarjima samarasini ta’minlashda bu juda muhimdir.

"A code name" ning lug‘aviy va grammatik tahliliga etiborni qaratadigan bo‘lsak "Code" - ingliz tilida kod, ya’ni ma’lum bir ma’noni yashirish yoki o‘zgartirish uchun ishlatiladigan maxfiy belgilar, so‘zlar yoki sonlar tizimi. "Name" - ism, biror shaxs, buyum yoki hodisani atash uchun ishlatiladigan so‘z. Demak, "code name" ikki so‘zning kombinatsiyasi bo‘lib, maxsus maqsadlar uchun o‘ylab topilgan, haqiqiy ismdan farqli, yashirin yoki o‘zgartirilgan ismni anglatadi.

Grammatik jihatdan tahlil qiladigan bo‘lsak bu noun phrase (ot birikmasi) hisoblanadi. "Code" - bu yerda adjective-like functionda, ya’ni "name" so‘zini aniqlab beradi (qanday ism? - kodlangan ism). "A" artikli bu yerda noaniqlik ifodalaydi: ya’ni, har qanday kod nomidan biri.

Semantik (ma’noviy) jihatidan yondashib ko‘rsak "Code name" ma’nosi oddiy ism emas, balki identifikatsiyani yashirish uchun, Shaxsni himoya qilish uchun, Maxfiylikni ta’minlash uchun, Strategik operatsiyalarda shaxslar yoki obyektlarni boshqalar ko‘zidan berkitish uchun ishlatiladi. "Code name" ni o‘zbek tiliga odatda ikki shaklda tarjima qilish mumkin "Kod nomi" - so‘zma-so‘z va eng keng tarqalgan shakli. "Maxfiy ism" - ko‘proq ma’nosiga urg‘u berilgan shakli. "Kod nomi" shaklida tarjima qilinganda, ingliz tilidagi original tuzilishga eng yaqin turadi. "Maxfiy ism" deb tarjima qilsak, u holda semantik ma’no (yashirish, sir saqlash) kuchaytiriladi.

Stilistik tahlil masalani yanada oydinlashiradi, "Code name" so‘zi asarda qanday uslubiy vazifani bajaradi? Tensiya (keskinlik) yaratadi: Asarda "kod nomi" ishlatilsa, bu voqeaning maxfiy va xavfli ekanidan dalolat beradi. Atmosfera hosil qiladi: O‘quvchi voqealar sirli, xavfli yoki rasmiy tarzda kechayotganini his qiladi. Shaxsiy identifikatsiyani to‘sadi: Qahramonlarning haqiqiy kimligini sir tutishga xizmat qiladi. Sidney Sheldon asarlarida maxsus kod nomlari ko‘pincha harakatni keskinlashtirish va intriga yaratish uchun ishlatadi.

Madaniy va kontekstual tahlil bilan ma’nolar jozibadir ekanligini ko‘rib chiqsak Ingliz madaniyatida "code name" odatiy tushuncha. Harbiylarda: General Thunderbolt, Agent Blackbird kabi kod nomlari beriladi. Kiberxavfsizlik, maxsus xizmatlar va siyosatda ham kod nomlardan keng foydalaniladi. O‘zbek tilida esa bu madaniyat nisbatan yangi. Shuning uchun

tarjima qilganda "Kod nomi" shakli orqali inglizcha ruhni saqlash, "Maxfiy ism" shakli orqali ma'noni to'liq etkazish mumkin. Tarjimachi vaziyatga qarab mos shaklni tanlashi kerak.

"A crew of experts carrying kerosene moved in and set the cabin on fire, the red flames licked by the hungry winds." [4/1:10].

"Уйча атрофида кўлида канистр билан ўралашиб юрган бир неча киши яқинлашиб, идишдаги суюқликни сепиб, уйга ўт қўйиб юборди" [4/2:144].

Sidni Sheldonning asari o'zining o'quvchini qamrab oluvchi, dramatik va jonli tasvirlari bilan ajralib turadi. Ushbu gapda sodir bo'layotgan hodisa (uychani yondirish) voqea-hodisalar oqimida muhim burilish nuqtasi bo'lib, muallif badiiy uslub yordamida bu holatni yanada dramatik ko'rsatishga harakat qilgan. Gapda bir nechta kollokasiya va idiomatik ifodalar birlashgan bo'lib, ular asarning ruhini va obrazlarini kuchaytiradi.

"Set the cabin on fire" - ingliz tilida keng qo'llaniladigan idiomatik bo'lib, ayni paytda asl ma'noda "uyga o't qo'yish" degan ma'noni beradi. Shu bilan birga, bu ifoda voqeani tezkor va keskin aks ettirish uchun ishlatilgan.

"Red flames licked by the hungry winds" - bu iborada bir nechta lingvistik va stilistik birliklar birlashib, metafora va personifikatsiya orqali olovning tabiati jonlantirilgan. "Licked" fe'li bu yerda "yalamoq" ma'nosida ishlatilib, olovning shamol bilan o'ynab, uni tarqatayotganini tasvirlaydi. "Hungry winds" - "ochko'z shamol" kabi metafora sifatida shiddat va tabiiy kuchni ifodalaydi.

"Set the cabin on fire" **Idiomatik rang** ta'rifiga mosligi qay darajada ekanligini bilish uchun **tarjima uslubiga e'tibor qaratamiz**. Bu ifoda ingliz tilida idiomatik ifoda bo'lib, so'zma-so'z tarjimadan ko'ra, kontekst asosida "uyga o't qo'yish" degan ma'noda ishlatiladi. Tarjimada esa bu ifoda "уйча ўт қўйиб юборди" shaklida yetkazilgan, bu ma'noda ekvivalentsiz emas, biroq **idiomatik rang** (idiomatic color) kamroq saqlangan. **Tarjimadagi tafovut**, o'zbek tilida bu ifoda oddiy jarayon ko'rinishida ifodalangan. Inglizcha idiomada esa bu ish qasddan va tez sodir bo'lganligi ko'proq urg'ulanadi. Tarjimada esa ushbu urg'u va stilistik kuch sezilmaydi. **Lingvistik jihatdan esa** "Set on fire" birikmasi birlashma fe'l (phrasal verb) sifatida ingliz tilida faol ishlatiladi va ko'pincha badiiy nutqda keskinlik, dramatiklikni oshirishda yordam beradi.

"The red flames licked by the hungry winds" - **Kollokasiya va metafora**. Bu yerda "red flames" (qizil olov), "licked" (yalamoq), va "hungry winds" (ochko'z shamol) so'zlari birlashib kuchli obraz yaratadi. "Licked" so'zi an'anaviy "yalamoq" ma'nosidan tashqari, bu yerda personifikatsiya usulida olovning shamol bilan "o'ynashi" ifodalanmoqda. "Hungry winds" esa shamolning shiddatini va tabiiy kuchini ifodalaydi. Bahodir Zokir tarjimasi bu jumlaning to'liq o'tkazmagan -bu esa matnning badiiy va stilistik qiyofasini zaiflashtirgan. Tarjimada ushbu qismning yo'qligi, asarning dramatik kontekstida muhim estetik yo'qotishlarga olib kelgan.

"Carrying kerosene" ifodasi ingliz tilida aniq faoliyatni ko'rsatadi, o'zbek tilida esa faqat "кўлида канистр" deb oddiy tasvirlangan.

Ingliz tilidagi matnda ishlatilgan metaforalar va kollokasiyalar muallifning uslubini yanada jonli va tasviriy qiladi, o‘quvchi ongida aniq va jonli tasvirlar hosil qiladi. Tarjimada esa bu badiiylik sezilarli darajada kamayadi, bu esa o‘quvchining matnni qabul qilish va ta’sirlanish darajasini pasaytiradi.

Bu misolda tarjimon asosan **to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima** strategiyasidan foydalanib, **omissiyaga** (yo‘qotishga) yo‘l qo‘ygan. Shu bilan birga, idiomatik va metaforik birliklar tarjimada to‘liq qamrab olinmagan.

Eugene Nida nazariyasiga ko‘ra, tarjimada “dynamic equivalence” (funksional ekvivalentlik) muhim bo‘lib, matnning ruhiy jihatini va uslubiy rangini saqlash zarur. Bu yerda esa tarjima ko‘proq “formal equivalence”ga yaqin bo‘lib, funksional va uslubiy ekvivalentlik yo‘qolgan.

Sidni Sheldonning badiiy uslubini, ayniqsa uning idiomatik va kollokativ birliklarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda, tarjimon nafaqat so‘zlarning asosiy ma’nosini, balki uslubiy, badiiy va stilistik kontekstni ham hisobga olishi lozim. “Set the cabin on fire” iborasi kabi idiomalar tarjimada o‘zining uslubiy rangini saqlashi uchun, ba’zan erkin tarjima yoki idiomatik o‘zgartirishlar kerak bo‘lishi mumkin.

“Red flames licked by the hungry winds” kabi metaforalar esa tarjimada muqobil obrazlar yoki personifikatsiyalar orqali jonlantirilishi zarur. Buning uchun tarjimon mustaqil badiiy qarorlar qabul qilishi va inglizcha matnning estetik xususiyatlarini saqlashga intilishi kerak.

“Stanton Rogers had replied tightly, ‘Back off, Paul. I am in love with Barbara” [9/1:14].

“Кўйсанг-чи, Пол, - деди Стентон Рожерс кескин оҳангда. –мен Барбарани севаман ва ажралишим биланок, унга уйланаман” [3/2:143].

Inglizcha jumlada Stenton Rogers Polga keskin va qat’iy javob beradi, "Orqaga chekin, Pol. Men Barbara bilan muhabbatda ekanman" degan ma’noni bildiradi.

O‘zbekcha Bahodir Zokir tarjimasida esa, u yanada kengroq, mazmunan biroz farq qiladigan gap aytilgan: “men Barabarani sevar ekanman va ajralishim bilanoq, unga uylanaman” - bu esa asl inglizcha gapdagi “I am in love with Barbara” iborasidan ancha kengaytirilgan, qo‘shimcha ma’no kiritilgan.

Tarjimadagi kamchiliklar ha yo‘q emas va tafsilotlarga etibor qaratsak buni yaqqol sezish mumkin. “Back off, Paul” - “Кўйсанг-чи, Пол” Inglizchadagi “Back off” ko‘proq qat’iy, yoki keskin tarzda «orqaga chekin» degan ma’noni beradi.

Tarjimada esa “Кўйсанг-чи” degan ifoda biroz yumshoqroq, noaniq ifoda hisoblanadi, aslidagi qat’iyat va keskinlikni to‘liq etkazmaydi.

Shuningdek, “Кўйсанг-чи” ko‘proq “qoldir”, “to‘xtat” degan ma’noga yaqinroq. Bu holatda “orqaga chekin” yoki “ortga chekin” kabi aniqroq, qat’iyroq ibora bo‘lishi yaxshiroq bo‘lardi.

“had replied tightly” - “кескин оҳангда деди” “Tightly” aslida “qattiq”, “keskin” degan ma’noda ishlatilgan, lekin bu erda odatda “sharply”, “firmly” kabi sinonimlar ma’nosini

bildiradi. Tarjimada “кескин оҳангда деди” ifodasi yaxshi olingan, gap so‘zning uslubiy xarakterini to‘g‘ri aks ettiradi.

“I am in love with Barbara” - “мен Барбарани севаман ва ажралишим биланоқ, унга уйланаман”

“**In love with**” - bu idiomatik ifoda bo‘lib, kimnidir chuqur, samimiy va romantik sevishtni ifodalaydi. So‘zma-so‘z tarjimasi - “... bilan muhabbat ichida bo‘lish” — tabiiy bo‘lishiga qaramay, bu ibora o‘ziga xos metaforik ma’noga ega. Ushbu ifoda ingliz tilida munosabatlarni, hissiy holatni, chin dildan sevishtni tasvirlashda keng qo‘llaniladi. Oddiy “love” so‘zidan farqli o‘laroq, “in love with” romantik va ayniqsa boshqacha, kuchli sevgi holatini bildiradi. “in love with” iborasi doimo shunday shaklda ishlatiladi, ya’ni “in love” oldidan kelgan so‘z bilan emas, balki keyingi so‘z - odatda inson nomi yoki narsa bilan bog‘lanadi: *in love with Barbara, in love with music*.

Stilistik jihat yondashib ko‘rsak, bu ifoda kundalik nutqda keng tarqalgan va juda tabiiy. Shuningdek, badiiy, kino, adabiyotda ham ko‘p ishlatiladi. O‘zbek tilida “in love with” idiomasi aniq ekvivalenti yo‘q, lekin unga yaqin ma’noni quyidagi shakllar ifodalaydi: “Sevib qoldim”, “Muhabbatga tushdim”, “Chin dildan sevaman”, “Sevib qolganman”

Bahodir Zokir tarjimasida: “*Мен Барбарани севаман ва ажралишим биланоқ, унга уйланаман*” - bu yerda “in love with” iborasi oddiy “sevaman” so‘zi bilan ifodalangan. Inglizchadagi “**in love with**” romantik sevgi holatini aniq va jonli ifodalasa-da, tarjimada “sevaman” so‘zi ko‘proq umumiy va keng ma’noga ega, hamda romantiklik darajasi aniq ko‘rsatilmaydi. “Sevaman” so‘zini ishlatish oddiy sevgi, ya’ni oila, do‘stlik, hurmat kabi boshqa his-tuyg‘ularni ham bildirishi mumkin, shuning uchun bu kontekstdagi chuqur romantik mazmun yo‘qolishi mumkin.

Shuningdek, “in love with” iborasida o‘zgacha hissiyot va ichki holat aks etadi, u faqat oddiy sevisht emas, balki ruhiy, hissiy bog‘lanishni ham bildiradi. Ingliz tilida sevgi ko‘pincha aniq kategoriyalarga bo‘linadi: “like” (yoqtirish), “love” (sevgini umumiy), “in love with” (romantik sevgi). O‘zbek tilida bunday tafovutlar tilning kontekstiga bog‘liq holda ifodalanadi. Shuning uchun tarjimada aniq va chuqur romantik sevgi holatini ifodalash uchun qo‘shimcha so‘zlar yoki frazalardan foydalanish kerak: *chin dildan sevaman, jonim bilan sevaman, qalbimni berib sevaman* va hokazo.

“**In love with**” idiomasi ingliz tilida romantik, chuqur his-tuyg‘ularni ifodalashda muhim o‘rin tutadi. Tarjimada bu idiomani aniq, badiiy va kontekstga mos ifodalash uchun o‘zbek tilida kengroq frazalar va tasvirlardan foydalanish zarur.

Keyingi misolga etiborni qaratsak

“Every politician in the world comes out of the same cookie cutter” [10/1:16].

“Сиёсатчиларнинг ҳаммаси бир гўр” [10/2:147].

Cookie cutter - aslida bu **pechene qolipi** bo‘lib, pishiriqlarni bir xil shaklda qilish uchun ishlatiladi. **Come out of the same cookie cutter** - idiomatik ifoda bo‘lib, “hamma bir xil”, “shablon asosida”, “o‘xshashlikdan yasalgan” ma’nolarini beradi. Bu ibora **tanqidiy** ohangda

ishlatiladi va odatda insonlarning tafakkuri, harakatlari yoki xatti-harakatlarida **individuallik yo‘qligini** bildirish uchun ishlatiladi.

“Sheldon” bu iborani **tanqid** va **ironiya** bilan ishlatmoqda. U siyosatchilarni bir xil soxta, oldindan yozilgan, haqiqatdan yiroq gaplarni gapiradigan insonlar sifatida tasvirlamoqda.

Bu idiomaning asosiy semantik yuki **“Siyosatchilar orasida farq yo‘q - ularning barchasi bir xil, sun‘iy, shablon.”**

Bahodir Zokirning o‘zbek tiliga tarjimasi: “Сиёсатчиларнинг ҳаммаси бир гўр.” Tarjimaning kuchli jihatlari ham aynan uning soddaligida yani juda qisqa, obrazli va xalqona. Tarjimon “cookie cutter” ni **metaforik xalq iborasi** bilan almashtirgan: “бир гўр” - ya’ni “bir tur”, “hech qanday farq yo‘q”, “hammasi bir xil” iboralari bilan qo‘llagan. Bu milliy mentalitetga yaqin, tez anglashiladigan va og‘zaki nutqda ishlatiladigan ifoda.

Tarjimaning zaif jihatlari nuqtai nazari bilan qaraydigan bo‘lsak, **inglizcha idiomaning tanqidiy va zamonaviy ohangi** yo‘qolgan. “Cookie cutter”dagi **industrially produced, mechanical sameness** - ya’ni “konveyerdan chiqqandek bir xil” ma’nosi to‘liq aks etmagan. “Бир гўр” - xalq iborasi bo‘lsa-da, unchalik aniqlik bilan **tizimli va mexanik bir xil** bo‘lishni anglatmaydi.

Ingliz tilidagi ibora **postmodern tanqid** elementlariga ega - shaxsiylik yo‘qolishi, ommaviy siyosatning sun‘iyligi. O‘zbekcha ibora esa **xalqona umumlashtirish** asosida berilgan va ko‘proq **sub’yektiv, hissiy** xarakterga ega. Bu tafovut tarjima nazaryasidada **madaniyatlararo tarjima yondashuvlari** bobida muhim bo‘ladi. Misol uchun, ingliz tilida iste’molchi madaniyat va shablonlik tanqid qilinsa, o‘zbekcha tarjimada tanqid hissiy ifoda bilan beriladi, bu esa **tarjimonning individual stilini** ham ko‘rsatadi.

Agar bu idiomaga **semantik** va **uslubiy** jihatdan yanada yaqinroq o‘zbekcha ifoda kerak bo‘lsa, quyidagi variantlarni taklif qilish mumkin:

“Сиёсатчиларнинг ҳаммаси конвейердан чиққандек бир хил.”

“Сиёсатчилар худди заводда ясалгандек, бир қиёфа, бир нутқ.”

“Сиёсатчилар - бир қолипда пиширилган пиширикдек, бир хил одамлар.”

Bu variantlar **cookie cutter** ifodasining **mexaniklik, sun‘iylik va shablonlik** xususiyatini aniqroq aks ettiradi.

“Comes out of the same cookie cutter” - bu idiom zamonaviy siyosiy tanqid uslublarining yorqin namunasi. U orqali yozuvchi siyosatchilarning shaxsiy emasligi, ularning bir qolipda ishlab chiqarilganidek ko‘rinishini ko‘zda tutadi.

Bahodir Zokir tarjimasi “бир гўр” kontekstga yaqin bo‘lsada, **idiomaning barcha qatlamlarini** to‘liq ifodalab bera olmaydi.

“This politician was nobody’s ‘yes’ man. He was an oak in a forest of willows” [11/1:16].

“Бу сиёсатчи ҳаммага яхши кўринишга интилмасди” [11/2:147].

Lug‘aviy va obrazli struktura jihatidan tahlilni boshlasak **Oak** – dub daraxti, kuch, barqarorlik, chidamlilik ramzi. **Willows** – yong‘oq daraxti (saz daraxti), ingichka, egiluvchan, har tomonga moyil. **Forest of willows** – egiluvchan, shaklsiz, tanqidiy fikrda mustaqilligi yo‘q

odamlar yig‘indisi. “**An oak in a forest of willows**” iborasi: “O‘z fikri bor, printsiptial, bukilmas odam; o‘zgalar esa egiluvchan, har kimga moslashuvchi, zaif.” Bu ibora siyosatchining mustahkam pozitsiyasini ifodalaydi. U o‘z prinsiplaridan chekinmaydi, «yes man» emas, ya’ni boshqalarga ma’qul bo‘lish uchun fikrini o‘zgartirmaydi.

Bahodir Zokirning tarjimasida kuchli jihatlari shundaki “Бу сиёсатчи ҳаммага яхши кўринишга интилмасди.” Matnning umumiy g‘oyasini yetkazishga harakat qilingan. “yes man” iborasi umumlashtirilib berilgan.

Bahodir Zokirning tarjimasida zaif tomonlari shundaki **metafora yo‘qolgan** - eng asosiy obraz (oak va willows) butunlay tarjima qilinmagan. Idiomaning **poetik kuchi, stilistik kontrasti** so‘nib qolgan. Tarjima **shunchaki bayon** bo‘lib qolgan, **ijodiylik, ta’sirchanlik** kamaygan. **Metaforaning tarjimadagi yo‘qolishi va oqibatlar** tarjimada **aesthetic loss** sodir bo‘lgan ya’ni o‘quvchi originaldagi kuchli kontrastni his qilmaydi. “He was an oak in a forest of willows” - bu siyosiy pyesalarga xos **karakter yaratish vositasi** bo‘lsa, tarjimada shunchaki xulosa berilgan.

Tavsiya etiladigan alternativ tarjima variantlari ko‘rib chiqadigan bo‘lsak

“Бу сиёсатчи шижоатли дуб дарахтидай эди, ҳамкасблари эса чакмоқда чайқаладиган тераклардай”

“У бетайин сиёсатчилар орасида мустаҳкам турган ягона одам эди - гўё дуб дарахти тўлиб кетган енгил тераклар ўрмонида”

“Бошқа барча қай томонга шамол эсса, ўша тарафга оғадиган дарахтлар эди, у эса чўкиб турган дубдай қатъий эди”

Bu variantlar originaldagi **uslub, obraz va emotsional tonni** saqlagan holda o‘zbek tiliga moslashtirilgan va albatta o‘quvchini hayratlantiradi ruhiy kechinmalariga ta’sir o‘tqazadi.

Bu idiom “oak vs willow” oppozitsiyasi orqali **inson xarakterining metaforik tasviri** bo‘lib, ingliz adabiyotida keng qo‘llaniladi. Sizning ishingizda bu orqali **idiomaning obraz yaratishdagi rolini** alohida ko‘rsatish mumkin. Tarjimada bu kontrast yo‘qolganligi **madaniyatlararo tarjima strategiyalaridagi kompromiss** sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, siz bu yerda tarjimon tanloviga baho berib, **ijodiy tarjima va soddalashtirilgan tarjima o‘rtasidagi farqni** ham ko‘rsata olasiz. Idiomaning adekvat tarjimasida deganda, nafaqat leksik ma’no, balki **konnotativ ma’no, kontekstual vazifa va stilistik effekt** ham hisobga olinadi.

Ushbu ibora ingliz tilida: printsiptiallik, bukilmaslik, mustaqil fikrga ega bo‘lish, boshqa odamlarga qarshi turish kabi fazilatlarini ifodalaydi. “**Oak**” –

kuchli, mahkam, egilmaydigan daraxt bo‘lsa, “**willows**” - egiluvchan, irodasiz, shamolga qarab harakat qiluvchi odamlarni ramziy bildiradi. Bahodir Zokirning tarjimasida “Бу сиёсатчи ҳаммага яхши кўринишга интилмасди.” ibora **g‘oyani** yetkazgan bo‘lsa-da, **idiomaning shakli, ramziy ko‘rinishi va ifoda kuchi** yo‘qolgan desak bo‘ladi ya’ni **g‘oya - saqlangan, idiomatik ifoda esa - yo‘qolgan**. Demak, bu tarjima **semantik adekvat**, lekin **idiomatik adekvat** emas.

Metafora – badiiy tilning asosiy quroli bo‘lib, u orqali personajga xarakter, kontekstga emotsional chuqurlik, voqealarga tasviriylik beriladi. “He was an oak in a forest of willows” - bu ibora **insonlar orasidagi farqlilikni** ifodalaydi. **Oak** - qat’iyatli inson, **willows** - iroda va printsipga ega bo‘lmagan omma. Metafora bu yerda siyosiy muhitdagi irodasizlar orasida **betakror shaxs** obrazini chizadi. Bahodir Zokirning tarjimasida esa metafora umuman ishlatilmagan. Bu esa personajning tasviriy kuchini kamaytirgan, voqeaning dramatik ifodasini zaiflashtirgan, kontekstdagi **poetiklik** va **badiiy zaminni** soddalashtirgan.

Tarjimaning poetik yo‘qotishlari yaqqol ko‘rinib turibdi. Poetik yo‘qotish (aesthetic loss) - bu tarjimada originaldagi **stilistik, badiiy, emotsional** jihatlar yo‘qolishidir. Bu misolda poetik yo‘qotishlar quyidagicha:

Tarjimaning ushbu soddalashtirilgan shakli **o‘quvchining tasavvurini chegaralaydi**. Metafora orqali o‘quvchida paydo bo‘lishi kerak bo‘lgan obraz - **daraxtlar kontrasti, siyosiy fon, inson xarakteri** - bularning barchasi yo‘qolgan.

Bu misolda biz quyidagilarni kuzatdik va hulos qilib aytishimiz mumkinki idioma **semantik jihatdan to‘g‘ri**, lekin **idiomatik jihatdan adekvat emas**. Metafora **asosiy obraz vositasi** bo‘lib xizmat qilgan, tarjimada esa bu butunlay **yo‘qolgan**. Tarjimada **stilistik yondashuv o‘rniga** oddiy bayon tanlangan, bu esa **poetik yo‘qotishlarga** olib kelgan. Bunday tahlil orqali adabiy tarjima jarayonida **idiomatik ifodalarni saqlab qolish**, ularni **kontekstual moslashtirish**, va **poetik tuzilmani asrash** zarurligi yaqqol ko‘rinadi.

“Outside, the sky exploded into icy sheets of rain” [12/1:16].

“Тўсатдан ёмғир қуя бошлади” [12/2:147]. (Sidni Sheldon, “Taqdir tegirmoni” rus tilidan Bahodir Zokir tarjimasida. “Jahon adabiyoti” jurnali, 2009-yil 1-son 9-bet).

Ushbu ifoda - “**the sky exploded into icy sheets of rain**” - ingliz tilida **emotsional intensivlikni** ifodalovchi badiiy ifodadir. Bu yerda “**exploded**” - kuchli, birdan boshlangan hodisani ifodalaydi (leksik emas, tasviriy portlash), “**icy sheets of rain**” - yomg‘irning sovuq va keskin tusini beruvchi metaforik obraz.

Tarjimada esa: “Тўсатдан ёмғир қуя бошлади” bu **xabar mazmunini** beradi, ammo **emotsional idiomatik kuch** va **badiiy obrazlar** butunlay yo‘q.

Natijada esa semantik jihatdan mos lekin idiomatik jihatdan adekvat bo‘lmagan tarjimaga uchraymiz.

“**The sky exploded**” - bu **insonsifat metafora** (personification): osmonga portlash harakati nisbat berilgan, go‘yoki osmon qahr-g‘azab bilan to‘lib ketgan.

“**icy sheets of rain**” - bu **vizual va taktil metafora** bo‘lib, yomg‘ir tomchilari muzdek, pichoqdek keskin tasvirlanadi.

Bu metaforalar ob-havoni o‘tkir, emotsional holatda ko‘rsatadi, atmosferani dramatiklashtiradi, voqeaning hissiy fonini kuchaytiradi (ehtimol, ruhiy kuchlanish, xavfli vaziyatlar uchun kontekstual tayyorgarlik).

Tarjimada esa: “Тўсатдан ёмғир қуя бошлади” degan jumla **oddiy iqlimiy voqeani** bildiradi, badiiylilikdan xoli.

Metafora tarjimada butunlay yo‘qolgan.

Tarjimada faqat **oddiy fakt** qoldirilgan - lekin asl matndagi **psixologik, hissiy va stilistik** og‘irlik yo‘qolgan. Bunday yo‘qotishlar o‘quvchini matnga chuqur kirib borish imkonidan mahrum qiladi.

Badiiy va obrazli tarjima variant sifatida quyidagicha bo‘lishi mumkin:

“Tashqarida osmon go‘yoki portlab ketdi - muzdek yomg‘ir varaqlardek yerga urilardi.”

Bu variantda:

"Portlab ketdi" - **exploded** metaforasining adekvati,

"varaqlardek" - **icy sheets** tasvirini beradi,

Emotsional rang - **saqlangan**.

Ushbu tahlil quyidagicha yakunlanadi:

Sidney Sheldonning badiiy uslubi ko‘plab metafora va personifikatsiyalarga asoslangan. Ushbu misolda “exploded into icy sheets of rain” iborasi orqali yozuvchi realistik holatni kuchli dramatism bilan yoritgan. Tarjimada bu obrazlar soddalashtirilgan bo‘lib, bu poetik yo‘qotishlarga sabab bo‘lgan. Shu sababli badiiy tarjima jarayonida nafaqat ma’no, balki **stilistik funksiyalarni** ham asrash nihoyatda muhimdir. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, bir tildagi obrazli iboralar (idioms) ning boshqa bir tilda aynan o‘xshashi bo‘lmaydi, lekin muqobil variantlari bo‘ladi. Tarjimon esa asar tarjimasida aynan shu muqobil variantlardan ustalik bilan foydalanishi kerak bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Sydney Sheldon. Windmills of the gods. London, Book Club Associates, 2002.
2. Сидни Шелдон. Мельницы богов. перевод с английского Татьяна Перцева. Москва, издательство АСТ, 2013.
3. Sidni Sheldon. Taqdir tegirmoni. Rus tilidan Bahodir Zokir tarjimasi. “Jahon adabiyoti” jurnali, 2009-yil 1-son.
4. А.И.Кунин. Фразеология современного английского языка. Москва, издательство “Международные отношения”, 1972.
5. G‘. Salomov. Rus tilidan o‘zbek tiliga maqol, matal va idiomalarni tarjima qilish masalasiga doir. Toshkent – 1961.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Беш жилдлик. 3-жилд. – Тошкент, ЎзМЭ. 2008.
7. Ш. Раҳматуллаев. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. Тошкент, Фан. 1978.
8. Michael McCarthy, Felicity O’Dell. English idioms in use. London, Cambridge University Press, 2013.